

הרב יהודה שקלנובסקי

ברכות הנהנין - מדאורייתא או מדרבנן? ומהי משמעות הברכה?

הקדמה

הגמרא במסכת ברכות¹ כותבת:

"ת"ר אסור לו לאדם שיהנה בן העוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה בן העוה"ז בלא ברכה כאילו פעל. פאי תקנתיה? ילך אצל חכם. ילך אצל חכם פאי עביד ליה, הא עביד ליה איסורא? אלא אפר רבא: ילך אצל חכם פיעיקרא וילפדנן ברכות כדי שלא יבוא לידי פעילה".

כל אדם נדרש ללכת אל החכם וללמוד ממנו הלכות ברכות, בכדי שלא יגיע לידי מצב שבו יהנה מהעולם ללא הברכה הנכונה וימצא שהוא מועל. מהו תוקפן של הברכות? חיובן מהתורה או שזו רק תקנת חכמים²? מהי משמעות הברכה, האם היא המתירה את האכילה? או שמא היא רק דרך של הודאה להקב"ה על מה שנתן לנו ואם אינו מברך הרי הוא מועל? ובמילים אחרות, האם האדם נחשב מועל בכך ש"גוזל" את האוכל מהקב"ה או שהוא מועל בכך ש"גוזל" את הברכה מהקב"ה? האם יש קשר בין שאלה זו לשאלה שהוצגה לעיל? על שאלות אלו ואחרות ננסה לענות במהלך המאמר.

א. "סברא הוא - אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה"³

המשנה בתחילת פרק שישי במסכת ברכות⁴ כותבת:

"כיצד פברכין על הפירות? על פירות האילן הוא אופר: בורא פרי העץ חוץ בן היין. שעל היין הוא אופר: בורא פרי הגפן; ועל פירות הארץ הוא אופר: בורא פרי האדמה, חוץ בן הפת, שעל הפת הוא אופר: הפוציא לחם בן הארץ; ועל הירקות הוא אופר: בורא פרי האדמה. רבי יהודה אופר: בורא ביני דשאים".

1. ברכות דף לה, ע"א.
2. ברכת המזון לאחר אכילה שיש בה שביעה היא מהתורה ע"פ הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת" (שיעור כזית המחייב בברכת המזון הוא מדרבנן). במאמר זה נדון בתוקפם של ברכות הנהנין שלפני האכילה.
3. ברכות שם.
4. דף לה, ע"א.

ובגמרא שם:

"בעא הני פילי? דתנו רבנן: קדש הלולים לה' – עלבד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם, פכאן אפר רבי עקיבא: אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך".

משאלת הגמרא נראה שהיא מחפשת מקור מהתורה שממנו נלמד לחיוב ברכות הנהנין. ואכן הגמרא מביאה כמקור לכך את הפסוק העוסק בנטע רבעי וחז"ל לומדים ממנו ביחס לחיוב ברכות הנהנין. אך בסוף הסוגיה אומרת הגמרא שהמקור לחיוב ברכות הנהנין הוא:

"אלא, סברא הוא: אסור לו לאדם שיהנה בן העולם הזה בלא ברכה".

תוס' ⁵ כותב שם, שאף שהגמרא הביאה בתחילת הסוגיה פסוק שממנו נלמד חיוב ברכות הנהנין, הרי המקור הוא הסברא שהובאה כעת, וממילא חיוב הברכות הוא רק מדרבנן והפסוק הוא רק אסמכתא בעלמא. בהתאם לדברים אלו כותב שם תוס' בתחילת הסוגיה ⁶:

"לא שייך להקשות: 'תנא היכא קאי דקתני כיצד' כדפריך בריש פכילתין (דף ב ע"א). פשט דהכא סברא הוא לברך. כדפסיק בגמרא דאסור ליהנות בן העולם הזה בלא ברכה".

המשנה בתחילת מסכת ברכות כותבת: "פאיפתני קורין את שפע בערבין?" ומקשה שם הגמרא: "תנא היכא קאי דקתני פאיפתני?". כלומר, פשוט לתנא של המשנה שישנו חיוב מהתורה לקרוא קריאת שמע ולכן הוא עובר לדון בזמני החיוב. ועל כך שואלת הגמרא, מהו אותו מקור מהתורה שהתנא נסמך עליו. והנה אצלנו בסוגיא הגמרא לא שואלת מהו המקור של התנא לחיוב ברכות הנהנין, שעליו הוא מסתמך כאשר הוא עובר לדון בנוסח הברכה. ומבאר תוס', שהגמרא כבר ידעה את מסקנת הסוגיה, שמקור החיוב לברכות הוא סברא, כלומר מדרבנן, וממילא אין מקום לברא ולחפש מקור מהתורה לחיוב הברכה. למדנו, שלשיטת תוס' חיוב ברכות הנהנין שלפני האכילה הוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ⁷.

דברי תוס' לכאורה אינם מוכרחים, ואפשר ללמוד מהגמרא שחיוב ברכות הנהנין הוא מהתורה וכפי שמציע שם הפני יהושע ⁸:

"ונראה בזה דהשתא הוי ס"ד דעל כרחך האי תנא דמתניתין דהכא סובר דהנך ברכות הוי מדאורייתא דאל"כ קשה תנא היכא קאי כקושיית תוס' דהא השתא לא הוי ס"ד [הא] דמתרצים תוס' בתירוץ ראשון... אלא על כרחך דתנא אקרא קאי משום דכולי ברכות דקתני הכא הוי מדאורייתא... וא"כ מקשה שפיר אתנא דמתני דקתני כיצד - משמע דהוי מדאורייתא, ומנא הני מילי?".

5. ד"ה 'אלא סברא'.

6. ד"ה 'כיצד מברכין'.

7. וכן כתב הרא"ש פ"ו ס"א.

8. ד"ה 'מנא הני מילי'.

יתכן לומר, שהגמרא הבינה שחייב הברכות הוא מהתורה ועל כך מקשה הגמרא 'מנא הני מילי', כלומר מהו החיוב שעליו מתבסס התנא כאשר כתב במשנה 'כיצד מברכין' וזה בדיוק אותו סגנון בו משתמשת הגמרא בתחילת המסכת. ואפשר עוד להוסיף שגם אם המקור הוא מסברא, וכפי שמסתיימת הסוגיא, עדיין החיוב יהיה מהתורה:

"...ולענין לכאורה יש לתמוה דהא בכל השי"ס משמע דמידי דאתיא מסברא הוי מדאורייתא ואדרבה מקשה השי"ס "הא למה לי קרא סברא הוא?" ובאמת מלשון התוס' אין הכרע, דאפשר דמה שכתבו וקרא דנסיב לעיל היינו אסמכתא בעלמא אפשר דנתכוונו לזה הענין עצמו דכיון דסברא הוא תו לא איצטריך קרא".

דרגת החיוב של 'סברא' היא מהתורה וכפי שמצאנו פעמים רבות בגמרא? למדנו, שעל פי דברי הפני יהושע ניתן לומר שחייב ברכות הנהנין לפני האכילה הוא מהתורה¹⁰.

ב. דין בעל קרי

כותבת המשנה¹¹:

"בעל קרי עהרהו בלבו ואינו עברך לא לפנייה ולא לאחרייה; ועל הכוון עברך לאחריו ואינו עברך לפניו. ובי יהודה אופרי: עברך לפנייהם ולאחרייהם".

לדעת חכמים, בעל קרי אינו מברך בפיו על קריאת שמע לפנייה ולאחרייה אך מברך ברכת המזון שלאחר האכילה ואינו מברך בפיו לפני האכילה¹². ומבואר שם בגמרא, שהחילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה הוא, שברכה ראשונה היא מדרבנן בעוד שברכת המזון היא מהתורה ולכן אינו יכול לאומרה בפיו¹³. ונראה, שאם לגבי ברכת הפת אמרינן שברכה ראשונה היא מדרבנן הוא הדין לגבי שאר הברכות.

9. לדוגמא: "רי שמואל בר נחמני: מניין להמוציא מחבירו עליו הראיה? שנאמר: מי בעל דברים יגש אליהם, יגש ראיה אליהם. מתקיף לה רב אשי: הא למה לי קרא? סברא הוא, דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא: (בבא קמא דף מ, ע"ב).

10. הפני יהושע (בד"ה יעוד י"ל) מבאר ע"פ דברים אלו מדוע התנא של המשנה לא כתב מהי הברכה על ה' מיני דגן, שברכה זו היא מדרבנן והתנא של המשנה כתב רק את הברכות שחייבן מהתורה.

11. ברכות דף כ, ע"ב.

12. השו"ע (או"ח סימן פח) כותב: "כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עורא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול, כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. ואח"כ ביטלו אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בד"ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהגי".

13. וכן ביאר שם רש"י על המשנה.

הפני יהושע¹⁴ מבאר גם כאן, שעדיין אפשר לומר שחיוב הברכות הוא מהתורה ואף על פי כן לא יוכל בעל קרי לברך לפני אכילתו, משום: "...דכיון דלא מחייב אלא מסבא והוא מונע עצמו משום כבוד השם אינו שייך הך סברא". חיוב הברכה הוא מסבא שאסור להנות מהעולם ללא ברכה, ולאדם כזה ראוי שלא לברך ובזה יתרבה כבוד ה'.

ג. ספק ברכות להקל

הרמב"ם בהלכות מילה¹⁵ כותב שאין מברכים על מילתו של אדרוגינוס, שהוא אדם שיש בו סימני זכר וסימני נקיבה, ומכיון שהוא ספק מלים אותו אך אין מברכים על מילתו, וז"ל:

"...וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי"¹⁶.
אך הראב"ד¹⁷ חולק וסובר שבדאי שיש לברך על מילתו, משום "אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו, מפני שהוא ספק דאורייתא ועל ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן"¹⁸.
לדעת הראב"ד יש לברך, כיוון שזהו דין בספק דאורייתא (= ברית המילה) וכאן חל הכלל שבספק דאורייתא יש להחמיר.

חכמי לונני¹⁹ שאלו את הרמב"ם בדברי הראב"ד, מדוע לא יברכו על מילתו של האנדרוגינוס והרי זהו ספק דאורייתא? והשיב להם הרמב"ם:

"הדברים ידועים, שכל ברכה שעל מצוה דרבנן היא, בין שתהיה המצוה פדבריהם בין שתהיה בן התורה וחכמים הם שתיקנו את הברכה²⁰. והם שאפח, שכל הפנך ברכה שאינה צריכה עונן פשוט לא תשא²¹. ולפיכך כל דבר שנשתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוונו או לא נצטוונו. בין שהיה הצווי על אותה עשייה פדבריהם בין שיהיה בן התורה עושין אותה בלא ברכה. ופפני זה נפסקה הלכה בסוכה פרק לולב וערבה²²,

14. בדף לה ד"ה יאלא סברא.

15. הלכות מילה פרק ג הלכה ו.

16. וכן פסק השו"ע (יו"ד סימן רסה טע"ף ג).

17. שם.

18. מסכת שבת דף כג, ע"א.

19. שו"ת הרמב"ם סימן שלג. השאלה ותשובתה מובאים בדברי ה"כסף משנה" על הרמב"ם בהלכות מילה פרק ג הלכה ו.

20. עיין ברמב"ם הלכות ברכות פרק י הלכה א.

21. מסכת ברכות דף לג, ע"א, וברמב"ם הלכות ברכות פרק א הלכה טו.

22. מסכת סוכה דף מז, ע"א. ביום השמיני של חג הסוכות בחו"ל שהוא ספק יום שביעי - יושבים בסוכה אך ללא ברכה.

דבשמיני ספק שביעי 'והלכתא מיתב יתבנינו ברוכי לא פברכינן'. ומינה אתה
לכד לכל הפצות שישנן לך אם אתה פצוה או אין אתה פצוה עושין
אותה בלא ברכה כפי שביארנו בסוף הלכות ברכות²³ וזהו העיקר שאנו
סומכין עליו²⁴.

חכמים הם אלו שתיקנו את הברכות על כל מעשי המצוות בין אם המצווה
מהתורה ובין אם היא מדרבנן ולכן במקום של ספק אין לברך אף אם המצווה
היא מהתורה. כמובן, שבמקום שבו המצווה היא מדרבנן אין מחלוקת ולכ"ע
בספק לא יברכו²⁵.

ד. "ספק ברכות" בברכות הנהנין

מחלוקת זו, שבין הרמב"ם לראב"ד היא מחלוקת ביחס לברכת המצוות
ואפשר לומר שאותה מחלוקת תהיה ביחס לברכות הנהנין. אם נבאר שהברכה
היא מהתורה הרי בספק יש לחזור ולברך אך אם היא מדרבנן בספק לא יברך
שנית.

הגמרא²⁶ מביאה מקרה, שבו אדם אוחז בידו כוס שכר וחושב שבידו כוס
יין והתחיל לברך על דעת לסיים 'בורא פרי הגפן' ונזכר שבידו כוס שכר וסיים
'שהכל נהיה בדברך' - ודנה, האם יצא ידי חובה או לא. ומסבירה שם הגמרא,
שהספק הוא האם אנו נוקטים אחרי סיום הברכה שאמר בפיו או אחרי מה
שחשב בשעת תחילת הברכה, בשעה שאמר את שם ה'. והגמרא לא פשטה את
הספק.

23. הלכות ברכות פרק יא הלכה טז.

24. לברור שיטת הרמב"ם עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן שכ, והובאה התשובה בדברי
ה"כסף משנה" על הרמב"ם הלכות ק"ש, פרק ב הלכה יג); ב"מגיד משנה" וב"לחם משנה"
בהלכות מגילה וחנוכה (פרק ג הלכה ה); ביאור הגר"א (סימן תרפח סעיף ד), שכתב שהרמב"ם
חזר בו ממה שכתב בתשובה.

ה"פרי חדש" (או"ח סימן סז ד"ה יעדיין) מחדש בדעת הרמב"ם, שיש לחלק בין ספק בעצם
החיוב עצמו וכגון מילת אנדרוגינוס שיש ספק האם הגמרא בכלל בו חיוב או ביום השמיני
של חג הסוכות שאז יתכן שכלל אינו יום של חג הסוכות - ובכל אלו אין מברכים, לבין ספק
שנוגד אחר החיוב (ספק אם קיים את המצווה עצמה) וכגון אדם המסופק אם קרא ק"ש,
שחוזר וקורא עם ברכה (רמב"ם הלכות ק"ש, פרק ב הלכה יג וכן נפסק בשו"ע בסימן סז),
שכאן בודאי שיש חובת ק"ש אלא שנוגד לו ספק לאחר מכן.

בספר "ברכת הי" (מאת הרב משה לוי, חלק א עמוד סה בהערה) כתב, שנראה שהרמב"ם
לא סובר כפי שביארו הפרי"ח אלא כפי שנקט הרשב"א בתשובה שהובאה בדברי ה"כסף
משנה" על הרמב"ם, שבכל אופן אומרים ספק ברכות להקל. וסיים יזכר עיקר להלכה
ולמעשה.

25. כן כתב הגר"א (בסימן תרפח סעיף ד). ולכן בערים המסופקות אם הן היו מוקפות חומה
מימות יהושע בן נון או לא, קוראים את המגילה בשני הימים אך ללא ברכה ביום השני
(שו"ע שם).

26. מסכת ברכות דף יב, ע"א.

בתוסי' שם²⁷ כותב:

"ופירש רב אלפס השתא דלא אפשיטא בעיין אזלין לקולא ואפילו פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא. ור"י היה אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחרת". לשיטת הר"י נוקטים לקולא ואינו חוזר ומברך ולשיטת ר"י פוסקים לחומרא וחוזר ומברך שוב "שהכל נהיה בדברו". וכן כותב ר"י בתוסי' לקמן²⁸ לגבי שיעור השתיה המחייב בברכה: "ולענין שתיה אומר ר"י, דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו".

רבי עקיבא איגר²⁹ הקשה בשם המגן אברהם³⁰ על שיטת ר"י, כיצד אפשר לומר שיש להחמיר ולברך שנית והרי ספק ברכות להקל? אפשר היה לומר, שהר"י סובר שברכות הנהנין מדרבנן ולכן בספק אינו חוזר ומברך, ולשיטת ר"י ברכות הנהנין הן מהתורה ולכן בספק חוזר ומברך. אך מדברי האחרונים³¹ עולה בברור שאין הדבר כן ולא יתכן לומר שברכות הנהנין הן מדאורייתא וכל מה שכתבנו לעיל הוא רק בגדר אפשרות אך בודאי שאינו נכון למסקנה וכפי שפסקו הרמב"ם³² והשו"ע³³: "כל הברכות אם נסתפק אם בך אם לאו, אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מברכת המזון מפני שהוא של תורה".

ה. משמעות הברכה

ובביאור מחלוקת ר"י והר"י כתב האחרונים כמה הסברים ועל פיהם נוכל לעמוד על משמעות הברכה וכפי שהצגנו בפתיחה למאמרו. ר' עקיבא איגר³⁴ מבאר שר"י סובר כשיטת המהרש"א³⁵, שהכלל 'ספק ברכות להקל' הוא רק בברכת המצוות אך לא בברכת הנהנין, משום שבברכת הנהנין אם הוא מסופק אם נפטר המאכל בברכה או לא אסור לאוכלו וכאילו מעל³⁶. ולכן במקרה שלנו סובר ר"י שיחזור ויברך כיון שבכל מקרה תהיה לו ברכה לבטלה, וז"ל:

27. ד"ה 'לא לאתויי נהמא'.

28. מסכת ברכות דף מט, ע"ב ד"ה 'רבי מאיר'.

29. בגליון השי"ס למסכת ברכות דף יב, ע"א וכן בדף מט, ע"ב.

30. סימן רט ס"ק ג. ותירץ שם, שיתכן שר"י סובר שמצוות צריכות כוונה ואצלנו הרי התכוון למין אחר ולכן אינו יוצא ידי חובה וצריך לחזור ולברך.

31. "פיני יהושע" (בדף יב, ע"א ד"ה 'בתוספות בד"ה לא) וכן בשו"ת "אגרות משה" (חלק או"ח ה סימן יג).

32. פרק ח מהלכות ברכות הלכה יב.

33. או"ח סימן רט סעיף ג.

34. גליון השי"ס למסכת ברכות דף יב, ע"א וכן בהגהות רעק"א לשו"ע בסימן רט על המג"א ס"ק ג.

35. מסכת פסחים דף קב, ע"א ד"ה 'פרשבי"ם בד"ה להודיעך כח'.

36. וכפי שכותבת הגמרא בברכות דף לה, ע"א.

"אם כן, בעלמא במסופק אם בריך על המאכל אי אפשר לו לחזור ולברך דשמא כבר בריך, וגם אסור לאוכלו דשמא לא בריך. והכא אם נפסוק דלא יברך שנית יהא אסור לאוכלו ויהיה הברכה שברך בודאי ברכה לבטלה. ואם נפסוק דמברך שנית גם כן לא הוי רק ברכה אחת לבטלה (דהיינו הברכה הראשונה שברך). ואין הפרש בין יחזור ויברך בין שלא יחזור ויברך דבין כך ובין כך הוי ברכה אחת לבטלה, שפיר הדין דיברך שנית ויאכל. והרייף והנדן פוסקים דפסקו בהך דינא ספק ברכות להקל וישתה בלא ברכה, צ"ל דגם ברכת הנהנין ספק ברכות לקולא, היינו דמוותר לאוכלו בלא ברכה שנית".

ר"י סובר שאסור לאכול בלא ברכה, ולכן במקום ספק אם בריך אינו יכול לחזור ולברך וממילא אינו יכול לאכול. אך במקרה שלנו הרי הוא כבר בריך את הברכה והספק הוא האם הברכה הועילה או לא. לכן אינו יכול לאכול על סמך ברכה זו, כיון שיתכן שאינה הברכה הנכונה, וברכתו תהיה לבטלה. ואם יברך שוב אזי גם כן ברכתו הראשונה תהיה לבטלה. ולכן פוסק ר"י שיברך שוב ויאכל. אך הרייף סובר שגם בברכות הנהנין חל הכלל שספק ברכות להקל, ולכן במקום ספק יכול לאכול בלא ברכה.

ה"פני יהושע"³⁷ כותב גם כן סברא דומה, שלפיה אצלנו, בברכות הנהנין, ננקוט שיש להחמיר בספק ולברך שוב, וז"ל:

"הנראה בעיני בטעמו של ר"י, דודאי הא דקיי"ל בעלמא ספיקא דרבנן לקולא לאו כלל גמור הוא, דהא בכמה דוכתי פוסק השי"ס לחומרא אף בדרבנן היכי דאיכא טעמא. ואם כן לפי זה הכי נמי טעמא רבה איכא, דכיון דסוף סוף סברא הוא דאסור ליהנות מעה"ז בלא ברכה כדמייתי התם להדיא בברייתא ומסיק בה דכל הנהנה מעה"ז בלא ברכה מעל. ומייתי נמי כמה אמוראי דילפי מקראי דברי קבלה דכל הנהנה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים וכאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל ונקרא חביר לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל. וא"כ לפי זה תו לא הוי הספק לענין ברכה אלא לענין אכילה והנאה. ומשום כך פשיטא ליה לר"י דיש לו לחזור ולברך כי היכי דלא ליפגע באיסורא רבה, דלא מקרי נמי ברכה לבטלה כיון שרוצה להסתלק מן הספק, ואשכחן טובא שחכמים עצמן תקנו כמה ברכות על הספק ולא הוי ברכה לבטלה".

37. מסכת ברכות דף יב, ע"א ד"ה 'בתוספות בד"ה לא'.

הכלל "ספק דרבנן לקולא" אינו מתקיים בכל מצב, וישנם מצבים בהם אין אומרים אותו וכפי שמצאנו בכמה מקומות בש"ס, שאם יש סיבה אחרת אין אומרים את הכלל הזה. ואצלנו ישנו טעם גדול, שאסור להנות מהעולם הזה בלא ברכה. ואם כן הספק הוא רק ביחס לעצם ההנאה ולא ביחס לברכה. ומטעם זה סובר ר"י שיש לחזור ולברך.

ר' עקיבא איגר וה"פני יהושע" למדו שהברכה היא זו שמתירה את האכילה וממילא מי שאוכל בלא ברכה הרי הוא מועל וגוזל מהקב"ה את המאכל. ולכן במקום שיש ספק יש לנקוט לחומרא.

הרב שלמה זלמן אויערבך³⁸ מקשה על המהרש"א שהביא ר' עקיבא איגר, שמוכח שהשו"ע לא נקט כך להלכה ובמקום שבו האדם מסופק אם בריך או לא רשאי לאכול ללא ברכה שפסק³⁹ ש"אם הוא מסופק אם בריך המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך". וכן נפסק להלכה⁴⁰ שאונן אוכל בלא לברך ואף על פי כן חייב ליטול ידיו משום שזה משום חשש איסור. ואם כן אליבא דשיטת המהרש"א, שאסור לאכול בלא ברכה והברכה היא המתירה את האכילה מדוע מותר לו לאכול והרי זהו איסור לאכול ללא ברכה?

ומבאר הרב אויערבך, שהברכה שתיקנו חכמים עניינה הודאה לה' על המאכל שנתן לנו וכל זמן שאינו מברך אינו יכול לאכול. אמנם במקום שבו אינו יכול לברך, כאדם אונן, ודאי שלא העמידו חכמים את דבריהם ויכול לאכול בלא ברכה. וז"ל שם:

"אלא ודאי דעיקר חיוב ברכת הנהנין הוא משום דחייבו חכמים להודות ולהלל לה' קודם שהוא אוכל ושותה, וחיוב זה סברא הוא משום מדת דרך ארץ וכדמצינן שחייבו לברך בסרכת המצוות, אלא ההבדל הוא רק בזה דאילו גבי מצוות לא אלמוהו כ"כ את החיוב עד כדי כך שיהא אסור לעשות מצוה בלא ברכה ושפיר מותר להניח טלית ותפילין באמצע התפילה ולברך אח"כ, משא"כ גבי ברכת הנהנין אלמוהו רבנן לחיוב הברכה ואמרו דכל זמן שלא בריך הוי כאילו מעל או גזל וכדאיתא במרכות לה, ע"א. ונמצא לפי"ז דטעמא דחשיב גזל הוא רק משום דמתחייב לברך אבל לא שהברכה באה להתיר את האכילה. ומשום הכי בעל קרי ואונן כיון דלא מחייבי בברכה שפיר מותר להם לאכול ולשתות בלא ברכה, כיוון שעיקר איסור הנאה בלא ברכה איננו כלל איסור עצמי אלא מסתעף רק ממה שחייבוהו חכמים בברכה ולכן כל שהוא פטור מן הברכה אינו עובר כלל בשום איסור".

38. שו"ת "מנחת שלמה" חלק א סימן יח אות ח.

39. או"ח סימן קסז סעיף ט. וכן בסימן רט סעיף ג לא נזכר כלל שאסור לאכול ללא ברכה.

40. יו"ד סימן שמא ובאחרונים שם.

ועל פי העקרון הזה מובן גם מדוע אנו נוקטים שספק ברכות להקל:
"וכמו כן נלעני"ד, דכיון דכללא הוא דספק ברכות לקולא לכן גם
לענין ברכת הנהנין שפיר אמרינן הכי, כיון דנתבאר דמה שאסור
לאכול בלא ברכה הוא רק משום חיוב הברכה וממילא אמרינן
שפיר דבכה"ג דהוי ספיקא ואינו מחוייב לברך דשפיר מותר לאכול
גם בלא ברכה וגם אסור להחמיר ולברך משום חשש עבירת לא
תשא".

הברכה היא הודאה לה' על מה שנתן לנו לאכילה ומי שאוכל בלא ברכה הרי
הוא גוזל את הברכה מהקב"ה. ובמקום ספק לא העמידו חכמים את דבריהם
ויוכל לאכול בלא ברכה.

סיכום

מוסכם על כל הפוסקים⁴¹ שחיוב ברכות הנהנין לפני האכילה הוא מדרבנן
וכפי שפסקו הרמב"ם והשו"ע. נחלקו האחרונים, האם עניינה של הברכה להתייר
את האכילה וממילא במקום ספק אם ברך, לא יוכל לאכול. או שהברכה עניינה
הודאה לה' על מה שנתן לנו ולכן במקום ספק רשאי לאכול, ואף אסור לו לברך
שוב⁴².

כדאי לסיים בדברי הכוזרי⁴³, המסביר את המעלה הגדולה שישנה באמירת
הברכה הראויה לכל מאכל. אדם שמברך לפני שהוא נהנה מהמאכל מגדיל בנפשו
את ההכרה על גודל הטובה שעשה עמו הבורא בכך שנתן לו את האפשרות לבוא
ולהנות מן המאכל, וכלשונו שם:

"אפר החבר: ההזדמנות להנאה והרגשתה, ושיחשוב בהעדרה קודם לכן,
כופל ההנאה. וזה פתועלת הברכות לפי שהוא רגיל בהם בכוננה והבנה,
פפני שהם פציירות פין ההנאה בנפש והשבח עליה לפי שחננה וכבר היה
פזופן להעדרה, ואז תגדל השמחה בה... ופי שאינו אווזו הדרך הזה, אל
תחשוב כי הנאתו הנאה אנשיות, אך הנאה בהפית איננו פבינה, כאשר
אפרנו בשכור. וכן יעלה החסיד אל לבו ענין כל ברכה ויבין הכונה פפנה
ופה שהוא נתלה בה".

41. עיין בספר "ברכת היי", לרב משה לוי, חלק א פרק א ובהערה 1 (עמוד כא).

42. "ברכת היי", שם בפרק ב סעיף א ובהערה 1 (עמוד נג).

43. "ספר הכוזרי", מאמר שלישי אות ז.